

Utbildning som stödande miljö för deltagare med högfungerande autism

Rapport från ett pågående forskningsprojekt om personer
med högfungerande autism och deras studiegång

Utbildning som stödjande miljö för deltagare med högfungerande autism

Rapport från ett pågående forskningsprojekt om personer
med högfungerande autism och deras studiegång

Joel Hedegaard & Martin Hugo

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning	5
1 Bakgrund	6
1.1 Arbetsmarknadens nålsöga	6
1.2 Utbildningens betydelse för inkludering	7
2 Genomförande	9
2.1 Utbildningarna och dess deltagare	9
3 Resultat	10
3.1 Personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism	10
3.2 Deltagarnas upplevelser av mötet med folkhögskolan	13
3.3 Deltagarnas erfarenheter från tidigare skolgång och arbete	19
3.4 Hur ser deltagarna på framtiden?	20
4 Diskussion och slutsatser	21
4.1 Vilka åtgärder krävs för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden?	21
4.2 Fast eller dynamisk kompetens?	24
5 Referenser	25

Sammanfattning

Den här studien är en del av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors fördjupade analys av ungas övergång mellan skola och arbetsliv. Den här delstudien beskriver vad unga vuxna (18–30 år) med diagnosen högfungerande autism har för erfarenheter av anpassad undervisning och hur de förbereds inför arbetslivet. I rapporten beskrivs också vad lärare och annan personal har för erfarenheter av att möta denna målgrupp. 21 forskningsintervjuer med deltagare och tre fokusgruppintervjuer med lärare och övrig personal har genomförts hösten 2017 på tre olika folkhögskolor med anpassade kurser och linjer för deltagare med högfungerande autism. I diskussionen adderas även ett empiriskt material från en tidigare studie som vi genomförde 2014–2016. Den studien handlade om ett anpassat yrkesprogram för unga vuxna med diagnosen högfungerande autism. I diskussionen för vi ett bredare resonemang angående vilka åtgärder som krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda utbildningar? Slutsatserna i föreliggande rapport kan sammanfattas i följande punkter:

- Deltagarna trivs och känner sig trygga på folkhögskolan.
- Deltagarna upplever sig sedda, bekräftade och förstådda.
- Deltagarna upplever att undervisningen är anpassad för dem och att de kan lyckas i sina studier. Viktigast för deltagarna är en tydlig struktur och förutsägbarhet.
- Folkhögskolan beskrivs ha förmågan att möta varje individ individuellt, vilket innebär mindre stress än i tidigare skolformer.
- Framträdande är deltagarnas beskrivningar av en personlig utveckling.

- Cirka 2/3 har klarat grundskolan och blivit behöriga för nationella program.
- Cirka 1/3 uppger att de har klarat gymnasiet med fullständiga betyg.
- Hälften har varit mobbade/socialt utsatta under tidigare skolgång.
- De flesta deltagare har mycket bristande arbetslivserfarenhet.
- Att klara av ett arbete eller att gå på universitetet framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskola och gymnasium.
- De flesta deltagare har oklara framtidsbilder.

- Personalen beskriver att det ofta krävs en omställningstid innan det är fart på studierna på folkhögskolan.
- Personalen beskriver vikten av kommunikativa och praktiska stödfunktioner.
- Personalen beskriver vikten av en mycket strukturerad undervisning med förutsägbarhet.

- Vår bedömning är att för cirka tre fjärdedelar av deltagarna krävs ganska stora anpassningar för att det ska fungera för dem på arbetsmarknaden. Dessa anpassningar är individuella och kan handla om:
 - 1) Den fysiska arbetsmiljön
 - 2) Struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifter
 - 3) En arbetsledare/mentor som förstår individen
 - 4) Anpassade anställningar
 - 5) Hjälp med att ta sig ut på arbetsmarknaden

Inledning

Föreliggande rapport innehåller resultaten från en delstudie finansierad av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Huvudsyftet med rapporten är att beskriva vad unga vuxna med högfungerande autism, som går på folkhögskolan, har för erfarenheter av anpassad undervisning och hur de förbereds inför arbetslivet. I rapporten beskrivs också hur personal på folkhögskolan utformar undervisningen för att deltagarna ska kunna lyckas i sina studier och vara förberedda för arbetslivet. De frågeställningar som besvaras är:

- Vilka är personalens erfarenheter av att undervisa deltagare med högfungerande autism?
- Hur upplever personalen att stödet till deltagarna fungerar?
- Hur ser arbetet ut med att få deltagarna i arbete efter genomförda studier?
- Hur upplever deltagarna sina studier på folkhögskolan?
- Hur upplever deltagarna kopplingen till arbetslivet i utbildningen?
- Vilka erfarenheter har deltagarna av tidigare skolformer och arbete?
- Hur ser deltagarna på framtiden?
- Vilka åtgärder krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda folkhögskolestudier?

Utöver ovannämnda delstudie, består föreliggande rapport även av resultat från en liknande studie vi genomförde vid en speciellt anpassad IT-utbildning för unga vuxna med högfungerande autism under hösten 2014. Syftet med att delvis inkludera denna tidigare studie i rapporten är att addera så mycket empiriskt underlag som möjligt och därmed kunna tillföra såväl bredd som djup till vårt resultat och våra resonemang. Exemplifieringar genom citat i resultatdelen är dock enbart från folkhögskolorna.

1 Bakgrund

1.1 Arbetsmarknadens nålsöga

Arbetsmarknaden i Sverige har sedan 1990-talet genomgått en avregleringsprocess som har lett till ökade krav vad gäller kompetens, arbetstakt och inte minst effektivitet (Ericsson, 2010). Därigenom har organisationer och företag slimmats i betydande utsträckning, vilket har inneburit att utsatta och marginaliserade grupper har fått det ännu svårare än tidigare att komma in på arbetsmarknaden (Ahrne, Roman & Franzén, 2013). Assarson (2012) och Bergmo Prvulovic (2015) beskriver förändringarna på arbetsmarknaden i termer av en ansvarsförskjutning från arbetsgivaren till arbetstagaren, där det tydligt blivit den senares ansvar att utveckla förmågor och kompetenser i syfte att bli anställningsbar. En grupp som drabbats av dessa arbetsmarknadsförändringar är personer med högfungerande autism, vilket resulterat i att gruppen generellt sett både har svårt att få ett arbete och att behålla det (Larsson Abbad 2007; Hendricks, 2010; Krieger, Kinébanian, Prodingler & Heigl, 2012; Roy, Prox-Vagedes, Ohlmeier & Dillo, 2015). Någon utförlig arbetsmarknadsstatistik kring just den här gruppen är svår att få tag i, men 2006 uppskattades det att 10–15 procent var i någon form av arbete (Andersson, 2006). Även för dem som har relevant utbildning och önskvärd kompetens är det en utmaning att framstå som anställningsbara (Andersson 2008). Myndigheten för delaktighet (2014) poängterar därför vikten av att arbetsplatser utformar sin fysiska och psykosociala arbetsmiljö på ett sådant sätt att personer med funktionsnedsättningar inte blir exkluderade. Genom offentlig finansiering har fler och fler arbetsgivare börjat intressera sig för att kombinera individens behov av arbete med marknadens behov av produkter eller tjänster och samhällets behov av rehabiliteringstjänster och nya arbetstillfällen. Corporate Social Responsibility (CSR), socialt företagande, socialt entreprenörskap och samhällsentreprenörskap är alla exempel på initiativ som växt fram där offentliga medel finansierar verksamheter som förenar dessa tre behov (Nordisk Ministerråd 2015).

Därutöver finns det även särskilda metoder och modeller inom arbetslivsinriktad rehabilitering som försöker att kombinera arbete med rehabilitering. En vanlig och populär metod är Supported Employment (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991) som är en sorts övergripande metod där tanken är att rehabiliteringen (eller habiliteringen) sker genom arbete snarare än inför ett arbete. Ambitionen är även att dessa arbeten ska vara på den reguljära arbetsmarknaden. En specifik modell inom Supported Employment som visat sig lämplig för personer med högfungerande autism är Individual Placement and Support (Bond, Drake & Campbell, 2016; Giarelli & Fisher, 2013; Mueser, Campbell & Drake, 2011; Nygren et al., 2013). Modellen har visat sig underlätta övergången till en hållbar anställning (Heffernan & Pilkington, 2011; Hoffmann, Jäckel, Glauser, Mueser & Kupper, 2014) och generera samhällsekonomiska fördelar genom minskade vårdbehov (Hoffmann et al., 2014). I Sverige har det dock funnits en tradition av att upprätta specifika arbeten åt grupper med särskilda behov, vilket har medverkat till att det har varit svårt att uppnå fullgott stöd på den reguljära arbetsmarknaden (Nygren, Markström, Svensson, Hansson, & Sandlund, 2011). Med slimmade och effektivitetshungrande organisationer och företag framstår det således som en utmaning att inkludera personer med högfungerande autism.

För att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för denna grupp är det viktigt med kort- och långsiktiga reformer och en översyn av olika subventionerade anställningsformer, men även att arbeta med företagsklimat och aktivt bekämpa diskriminering (Jansson, 2010). Det finns en särskild strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken i Sverige. Däri understryks att sysselsättningsgraden för personer med funktionsnedsättning ska öka och att matchningen mellan arbetssökande och lediga arbeten ska förbättras (Socialdepartementet, 2011). Som ett led i att förbättra matchningen mellan arbetssökande och lediga arbeten behöver de arbetssökande ha rätt kvalifikationer för de tilltänkta arbetena. Kvalifikationskraven gäller både formell kompetens såsom adekvat utbildning, och informell kompetens, som exempelvis social kompetens och samarbetsförmåga. För personer med högfungerande autism kan kraven på såväl formell som informell kompetens vara svåra att leva upp till. För det första är avhoppet från gymnasieskolorna fler bland dessa individer än genomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2017), och för det andra tillskrivs ofta personer med högfungerande autism bristande sociala förmågor (Barnhill, 2007; Gillberg & Ehlers, 2006). Vid sidan av att erbjuda deltagare möjlighet att utveckla den formella kompetens som krävs för ett visst yrke, behöver alltså även de sociala förmågorna utvecklas.

1.2 Utbildningens betydelse för inkludering

Även om utbildning inte alltid räcker för att säkerställa en anställning (Andersson, 2008), kan den utgöra en värdefull miljö att växa och utvecklas i. Förutom formellt lärande kopplat till undervisningsinnehållet, förekommer även ett informellt lärande. Detta informella lärande har i tidigare forskning beskrivits som betydelsefullt för personer med högfungerande autism då det kan innehålla värdefulla aspekter vid sidan av lärandet kopplat till det undervisningsmässiga innehållet (Adolfsson & Simmeborn Fleischer, 2015; Simmeborn Fleischer, 2012; Giarelli & Fisher, 2013). Detta informella lärande kan bland annat innefatta sociala färdigheter – ett socialt lärande. Det sociala lärandet blir särskilt viktigt för personer med högfungerande autism, vilka alltså ofta tillskrivs bristande social kompetens (Barnhill, 2007; Gillberg & Ehlers, 2006) och denna brist utgör ett potentiellt hinder för anställning (Attwood, 2008). Tidigare studier (Hedegaard & Hugo, 2017; Hugo & Hedegaard, 2017) har visat det sociala lärandets betydelse och möjligheter för personer med högfungerande autism då det bland annat bidrar till att utveckla förmågorna att skapa sociala relationer och nätverk, att få mod till att be om hjälp och att prata inför grupper. Det sociala lärandet kan även vara knutet till ett formellt lärande och utgöra ett eget undervisningsinnehåll vid sidan av det mer informella sociala lärandet. Till exempel finns det tre allmänna folkhögskolelinjer som riktar sig till personer med högfungerande autism och deras syfte är att erbjuda deltagarna kursinnehåll som hjälper dem att bättre förstå sig själva, hantera vardagen och utvecklas socialt. Därutöver finns det två mer yrkesförberedande folkhögskolelinjer som är mer inriktade på att deltagarna ska utveckla lämpliga förmågor för att passa in på arbetsmarknaden (www.folkhogskola.nu). Utvecklandet av den sociala kompetensen – det sociala lärandet – är en stor och viktig del för att bli anställningsbar.

Likt Supported Employment för arbetslivet, finns motsvarande metod för utbildning – Supported Education (Unger, 1989; Unger, Anthony, Sciarappa & Rogers, 1991). Även i denna metod är rehabiliteringen/habiliteringen en naturlig del. Via utbildningen är ambitionen att deltagarnas självkänsla ska öka genom att även fokusera på just det informella och sociala lärandet (Bengs, Borg & Liljeholm, 2013; Waghorn, Still, Chant & Whiteford, 2004). Genom tidigare forskning har metoden visat sig leda till ökad självkänsla och självförtroende samt bättre studieresultat (Kidd, Kaur Bajwa, McKenzie, Ganguli, & Haji Khamneh, 2012; Kidd et al., 2014; Manthey, Goscha, & Rapp, 2014; Stoneman & Lysaght, 2010).

Gemensamt för Supported Employment och Supported Education är att det finns tillgängligt mellanmänniskt stöd och en etablerad samverkan med arbetsgivaren/utbildningsanordnaren och hälso- och sjukvården, försäkringskassan, arbetsförmedlingen och övriga organisationer/instanser som ger stöd åt målgruppen (Drake, Bond & Becker, 2012; Waghorn, Still, Chant & Whiteford, 2004).

2 Genomförande

Studien inleddes med att undersöka förekomsten av folkhögskolor som har kurser och linjer för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, 34 stycken identifierades, varav fem stycken hade specifika inriktningar för deltagare med högfungerande autism. Datainsamling har genomförts vid tre av dessa folkhögskolor under hösten 2017. De tre folkhögskolorna hade flera olika inriktningar för deltagare med högfungerande autism i sina kurser och linjer. Det var allmän linje anpassad för deltagare med högfungerande autism, deltagare med högfungerande autism som gick på ”vanlig” allmän linje samt deltagare som gick särskilda linjer med inriktning mot till exempel boende, arbetsliv och social kompetens. Totalt ingår fyra olika linjer i studien. 21 forskningsintervjuer med deltagare och tre fokusgruppintervjuer med lärare och övrig personal har genomförts. Vid de tre fokusgruppintervjuerna deltog 5, 4 respektive 2 respondenter. Forskningsintervjuerna med deltagarna varade mellan 21 och 80 minuter och fokusgruppintervjuerna med lärare och övrig personal var mellan 67 och 72 minuter långa. Det adderade empiriska materialet från IT-utbildningen utgörs av data från deltagande observation och naturliga samtal under sju dagar kombinerat med 14 forskningsintervjuer med deltagarna och en fokusgruppintervju med personalen. Forskningsintervjuerna varade mellan 20 och 60 minuter medan fokusgruppintervjun varade 80 minuter. Totalt har således 35 forskningsintervjuer och fyra fokusgruppintervjuer genomförts. Samtliga intervjuer transkriberades och en kvalitativ innehållsanalys genomfördes, vilken ligger till grund för resultatet.

Samtliga forskningsintervjuer var halvstrukturerade livsvärldsintervjuer (Kvale & Brinkmann, 2009). Det innebär att en intervjuguide med möjliga områden att samtala om under intervju har använts, men att intervjuerna har varit relativt öppna, vilket innebär att respondenternas berättelser delvis har fått styra vad intervjuerna har handlat om. Metoden fokusgruppintervju (Halkier, 2010; Wibeck, 2010;) används inom forskning och utvärderingar i mindre grupper av deltagare när syftet är att fånga och förstå en grupps gemensamma erfarenheter av ett specifikt sammanhang som de ingår i. Samtalen leddes av forskarna med hjälp av en semistrukturerad intervjuguide. Fördelen med fokusgruppintervjun är att den bidrar till interaktion i gruppen där både kollektiva och individuella erfarenheter blir representerade.

2.1 Utbildningarna och dess deltagare

Föreliggande rapport omfattar fem folkhögskolelinjer och en IT-utbildning. Två av folkhögskolelinjerna är allmänna linjer medan de övriga folkhögskolelinjerna och IT-utbildningen är yrkesförberedande. Därmed skiljer sig också syftena med utbildningarna åt. Utvecklingen av de sociala förmågorna är viktiga vid samtliga utbildningar men medan de två allmänna linjerna främst syftar till att ge deltagarna verktyg för att hantera och förstå sin diagnos och dess konsekvenser, är syftet vid de yrkesförberedande utbildningarna mer fokuserat mot att hantera arbetslivet och dess förväntningar och krav.

Deltagarna vid de yrkesförberedande utbildningarna har generellt sett kommit lite längre i sin lärandeprocess vad gäller de sociala förmågorna. Det visade sig främst när frågor om framtiden diskuterades vid forskningsintervjuerna. För deltagarna på de yrkesförberedande utbildningarna hade en del sociala hinder undanröjts och därmed framträdde en något klarare bild av vad de ville ägna sig åt i framtiden. Gemensamt för deltagarna är att alla tillskrivs diagnosen högfungerande autism och att de är *unga vuxna*, 18–30 år. 30 av deltagarna är män och 5 är kvinnor.

3 Resultat

Resultatet är indelat i fyra underrubriker. Den första delen, 3.1, besvarar frågeställningarna angående personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism. Underrubrikerna 3.2–3.4 besvarar de frågeställningar som är riktade mot deltagarnas erfarenheter av mötet med folkhögskolan, tidigare skolgång och arbetslivserfarenheter samt hur de ser på sin framtid. Den sista frågeställningen: Vilka åtgärder krävs för att underlätta för den aktuella målgruppen att etablera sig i arbetslivet efter genomförda folkhögskolestudier?, besvaras i diskussionskapitlet.

3.1 Personalens erfarenheter av att arbeta med deltagare med högfungerande autism

Omställningstid

Utmärkande vid fokusgruppintervjuerna med personalen var de många beskrivningar om vikten av att deltagarna får tid på sig. Det gäller tid för att vänja sig vid att studera, ha regelbundna tider och ha krav på sig men också tid för att bygga upp självförtroende och självkänsla. Startsträckan är ofta lång för dessa deltagare på grund av deras tidigare livssituation med isolering och samhälleligt utanförskap samt tunga erfarenheter från tidigare skolgång. De behöver därför tid att ställa om – en omställningstid. Skolan/utbildningen blir då en miljö där deltagarna ges möjlighet att succesivt bygga upp sig själva och sina förmågor där varsamhet och följsamhet är centralt. Vid en fokusgruppintervju uttrycktes följande om skolans/utbildningens funktion vad gäller att skapa en trygg miljö för deltagarna där de sedan kan utveckla sina förmågor och sin kompetens:

Nu har man yttre ramar och att det är förutsägbart...då kan man ju också vara flexibel. Och alla människor...man vill ju liksom att det händer nånting...då krävs det att det finns den där friheten som man kan röra sig inom.

(Folkhögskola 1)

En trygg miljö beskrivs således som en grundförutsättning för utveckling och lärande. På grund av deltagarnas tidigare erfarenheter kan det vara flera komponenter som måste till för att skapa denna trygga miljö. Traditionella grundförutsättningar för lärande såsom exempelvis lugn och ro, behöver kompletteras med en insikt om behovet av omställningstid. Det är alltså inte bara tryggheten i miljö som måste utvecklas med hjälp av olika anpassningar utan parallellt med detta måste även deltagarnas känsla av inre trygghet prioriteras. Detta görs förstås med hjälp av anpassningar i miljön men det handlar också om att hitta en rimlig kravnivå vad gäller förväntningar på deltagarnas formella och informella lärande.

Kommunikativa och praktiska stödfunktioner

De stödfunktioner som personalen främst lyfte fram var samtalsstöd och hjälp med praktiska angelägenheter. Samtalsstödet beskrevs som det viktigaste och som något vanligt förekommande. En del deltagare använde professionellt samtalsstöd i form av psykolog eller kurator medan en större andel pratade med lärare, mentorer och/eller socialpedagoger. Framförallt behovet av en närvarande vuxen med förmåga att skapa goda och tillitsfulla relationer till deltagarna beskrevs som viktigt, inte minst med tanke på den omställningstid som de flesta av deltagarna är i behov av. Det blir också viktigt att kunna känna/läsa av deltagarna och veta när det är rimligt att höja respektive sänka kravnivån, eftersom deltagarna själva inte alltid har så lätt att kommunicera sina behov och önskemål. Följande uttalande om samtalsstöd/kommunikativt stöd uttrycktes vid en fokusgruppintervju:

Men sedan är det jätteviktigt att de har stöd i kommunikationen till oss lärare...eller till assistenter. Att någon person...det kan vara en mentor eller nån...hjälper till att skapa en god relation till lärarna. Det är jätteviktigt. Och hitta former för kommunikation...för det kanske inte är så att man kan prata...vi har kört massa olika...att man får skriva dagbok varje vecka...eller man får maila...eller prata... om kommunikation blir svårt så är det en jätteviktig stödfunktion.

(Folkhögskola 2)

Oavsett om samtalsstödet ges av psykolog/kurator, lärare eller mentorer och/eller socialpedagoger, utgör det en central del för att deltagarna ska kunna få sina individuella behov tillgodosedda. Vad gäller det mer handgripliga praktiska stödet, kunde det röra sig om väckning på morgonen, att deltagarna kommer i säng i rimlig tid på kvällarna och agera en slags informell ledsagare när deltagarna ska besöka nya och okända sociala miljöer. Denna praktiska stödfunktion var det främst socialpedagogerna som utförde. Gemensamt för personalen var dock att det var dessa behov som de såg att deltagarna behövde utvecklas mest inom. Så småningom kommer deltagarna att inte att ha socialpedagoger eller liknande stödfunktioner tillgängliga på samma sätt och då gäller det att likväl komma iväg till skolan eller arbetet.

Motivering för och tydlighet i undervisningen

Under fokusgruppintervjuerna framträdde en komplex bild av vad det innebär att undervisa deltagare med högfungerande autism. De av personalen som tidigare hade erfarenhet av att arbeta/undervisa vid "traditionella" skolor uppfattade inte att skillnaderna var så stora när de nu undervisade deltagare med högfungerande autism. Den mest markanta skillnaden som framträdde var uppfattningen att deltagarna med högfungerande autism var i större behov av att förstå syftet med ett undervisningsinslag och studiesociala aktiviteter. Därmed behövdes det läggas ner mer tid på att motivera olika utbildningsaktiviteter:

[...] allting måste vara en röd tråd...det går inte att göra något moment som inte fyller en funktion och som jag inte kan motivera... "vad ska jag göra, och varför, och hur länge, och med vem"...är det inte klart...då är det bättre att inte göra nåt...Och det har vi märkt...att vi ska lägga till ämnen på andra kurser...och "nu ska vi göra något roligt"...det blir alltid fel.

(Folkhögskola 1)

Detta behov av att förstå syftet med undervisningsinslag kopplades till deltagarnas ofta genuina och specialinriktade intresse. Inom vissa delar av ett ämne kunde deltagarna vara så kunniga att utmaningen för lärarna låg i att hitta tillräckligt stimulerande uppgifter/arbeten för dem i syfte att behålla motivationen. Inom andra delar av ett ämne kunde kunskapsluckorna var väldigt påtagliga. Detta sammantaget innebar att lärarna ofta fick pendla mellan nivåer inom ramarna för ett och samma ämne. Då blev det också väldigt viktigt att kontinuerligt koppla den nya och relativt obekanta kunskapen till den befintliga gedigna kunskapen där intresset och motivationen låg hos deltagarna.

Arbetsträning och kravhöjning

Det var stora skillnader mellan de fem utbildningarna vad det gäller att förbereda deltagarna inför arbetslivet i och med att två av dem är allmänna utbildningar och tre är yrkesförberedande. Vid IT-utbildningen fanns det etablerade kontakter med Arbetsförmedlingen och potentiella praktik- och/eller arbetsplatser. Därutöver startades utbildningen efter att det hade konstaterats brist på kompetent och välutbildad arbetskraft inom IT. Därmed hade IT-utbildningen ett försprång gentemot folkhögskoleutbildningarna. Vid de yrkesförberedande folkhögskoleutbildningarna fanns det också vissa etablerade kontaktnät i det omgivande samhället. Gemensamt för de totalt tre yrkesförberedande utbildningarna var att det fanns möjlighet till praktik där deltagarna hade chansen att visa upp sina förmågor för potentiella arbetsgivare och inte minst för sig själva. Därutöver handlade mycket om förberedelsearbetet om att göra deltagarna uppmärksamma på de krav, bland annat sociala krav, som ett arbete medför. Genom att fokusera på det sociala lärandet, hamnade förberedelserna vid de yrkesförberedande utbildningarna nära syftet med de allmänna utbildningarna. Härvidlag uttryckte personalen vid samtliga utbildningar att det var en stor utmaning att ställa relevanta och rimliga krav utan att riskera att de skulle uppfattas som ouppnåbara av deltagarna.

Ambitionen som beskrevs var en succesiv nedtrappning av det stöd som deltagarna får, för att gradvis göra deltagarna mer självständiga och ansvars-kännande:

[...] planen måste ju ändå vara att till syvende och sist ska man komma hit...klara att komma hit själv. För jag kan ju tänka mig att den dagen när de slutar här...går vidare till ett jobb eller någon annan utbildning...då finns inte jag där och hämtar dem. Och då måste de ju greja det själv...så någonstans tycker jag ändå att de verktygen vi måste ge dem när de är här...3 till 4 år...en av bitarna måste ju vara att vi har gett dem verktygen själva. Vi försöker jobba mycket med rutiner...när går man och lägger sig på kvällen...de bitarna...för att orka upp imorgon...och vad är det som gör att man inte orkar upp på morgonen. Är det att man gått och lagt sig för sent...eller har man inte sovit...mycket sådant samtal har vi ju med dem.

(Folkhögskola 3)

Ovannämnda verktyg behöver alltså utvecklas och så småningom kunna hanteras av deltagarna själva för att underlätta ett inträde på arbetsmarknaden för dem. Samtidigt var personalen medvetna om att deltagarna de facto har en diagnos som i många fall försvårar utvecklingen av självständighet. Går det att utmana deltagarna inom någonting som de faktiskt inte klarar av? Oavsett svaret på frågan var personalen överens om att liknande, om än inte lika omfattande, stödfunktioner på arbetsplatser var nödvändiga för en stor del av deltagarna om framtida anställningar ska kunna bli hållbara.

3.2 Deltagarnas upplevelser av mötet med folkhögskolan

19 av de 21 deltagarna berättar att de trivs med att studera på folkhögskolan och en tredjedel har vid intervjutillfället studerat där längre än två år. Framträdande i deltagarnas beskrivningar av mötet med folkhögskolan är att de upplever sig sedda, bekräftade och förstådda både av personalen och av de andra deltagarna. Alla deltagare beskriver folkhögskolan som en trygg och omhändertagande miljö där de inte upplevt några kränkningar eller känner sig socialt utsatta. Flera av deltagarna beskriver också en upplevelse av att för första gången i utbildningssystemet möta en undervisning som är anpassad för dem och att de kan lyckas i sina studier. Deltagarna beskriver att de känner sig mindre stressade i sina studier än tidigare tack vare folkhögskolans förmåga att möta varje individ och att tempot upplevs som lägre. Att för första gången i livet flytta hemifrån och ha ett eget boende på folkhögskolan framträder som ett lika viktigt lärande som själva studierna för många av deltagarna. Flera av deltagarna beskriver att vistelsen på folkhögskolan har inneburit en personlig utveckling med stärkt självförtroende och bättre självkänedom. Här följer exempel på deltagarnas beskrivningar av mötet med folkhögskolan.

En trygg och omhändertagande miljö

Deltagarna beskriver folkhögskolan som en trygg och omhändertagande miljö:

*Det känns som att alla är väldigt öppna för varandras behov...väldigt intresserade av varandra...jag känner mig trygg med alla...det är liksom inte så att man känner sig utanför eller att nån är taskig och det har inte typ varit några konflikter alls i klassen.
Det har varit en väldigt lugn stämning.*

(D4)

Folkhögskolemiljön beskrivs ofta med ordet gemenskap, att befinna sig i ett sammanhang där deltagarna förstår och bryr sig om varandra:

Känns skönt på nåt sätt...som att jag kände alla redan efter första veckan. Det känns som en gemenskap på nåt sätt. Och jag har förståelse för andras svårigheter och andra har förståelse för mina svårigheter. Så jag vågar vara mer öppen. För mig är det väldigt positivt.

(D8)

Det är den bästa skolan jag någonsin har gått på. [...] För jag bor här till att börja med. Jag har väldigt nära till alla lektioner jag går på. Sen är det sånt sammanhang man blir med i när man bor här. Det blir som en enda familj.

(D17)

Att ha eget boende på folkhögskolan är ett lika viktigt lärande som själva studierna

De flesta av de intervjuade deltagarna bor på folkhögskolan. För nästan alla är det första gången i livet som de har ett eget boende. Detta beskrivs vara ett stort steg i deras liv:

Det har varit en stor omställning...jag har tagit mig tid med att flytta hemifrån...det här är ju första gången jag flyttar ifrån föräldrarna...det har varit en stor omställning.

(D7)

Det känns bra...men i början var det väldigt nervöst för att man var på ett nytt ställe och skulle sova...men det blev bra sen.

(D11)

En av deltagarna beskriver en frihets känsla av att äntligen komma hemifrån:

Det var väldigt skönt att komma bort från föräldrarna. Jätteskönt, att komma bort från det här rummet jag har bott i hela mitt liv där jag har jättemycket dåliga minnen och allt annat möjligt skit. Så skönt! [...] Det var så bra, jag kände mig så fri.

(D17)

Att lära sig att bo själv och sköta hushållssysslor beskrivs som ett viktigt lärande:

Jag lagar mat och tvättar kläder och så vidare...är självgen liksom. Jag antar att det är viktigt. (skratt)

(D3)

Det går helt okej...men det är inte superlätt att hålla ordning...det kommer inte naturligt... så jag får jobba lite extra på det.

(D5)

Nu är jag bättre på att steka kött...det har varit en svår grej för mig innan för jag vet inte när jag ska sluta.

(D17)

Bra stödfunktioner på folkhögskolan

Alla deltagare upplever att folkhögskolan erbjuder bra stödfunktioner. Viktiga stödfunktioner som beskrivs är till exempel socialpedagoger, boendestödjare och personliga assistenter. En av deltagarna berättar:

De kommer och påminner mig om verkligheten...jag är inte heller särskilt duktig på det här med matlagning så det behöver jag mycket hjälp med och det stödet finns här.

(D10)

Mest framträdande vad gäller stödbehov är att få hjälp med dygnsrytmen, att komma upp på morgonen och att passa tider. Så här beskriver tre av deltagarna hur de får hjälp med detta på folkhögskolan:

De ringer som fan...jagar mig...en lärare ringde nu typ 5 minuter innan jag kom hit.

(D8)

Det största problemet jag har det är att stiga upp på morgnarna och lägga mig på kvällarna och det får jag hjälp med.

(D9)

Det största stödet jag behöver i mina studier det är att jag kommer iväg till lektionerna. Det är det största problemet jag haft genom hela min skolgång. Att komma i tid och att faktiskt gå iväg till lektionerna. För jag har aldrig mått bra i skolan förrän jag kom hit. När jag väl kommer in här då börjar jag ju arbeta, det har jag inget problem med...det är bara att ta sig hit på morgonen...men bara jag tar mig hit så funkar det. [...] Förut om jag vaknade försent då vågade jag inte gå till lektionerna för jag ville inte att alla skulle titta på mig. Jag mådde så jävla dåligt av det. [...] Jag har ju en som skickar meddelanden till mig nu...om den är över nio så får jag ett meddelande om det.

(D17)

Lärare som ser, bekräftar och förstår individen

Samtliga deltagare berättar om goda och täta mellanmänskliga relationer med sina lärare på folkhögskolan. Mest framträdande är att de upplever sig förstådda av sina lärare på folkhögskolan:

Lärarna är trevliga och jag känner mig accepterad och förstådd [...] Vi har bra relation med varandra...vi kanske inte snackar så jättemycket med varandra men vi accepterar varandra och erkänner varandra...ingen är utfrysst eller attackerad på nåt sätt. Vi förstår varandra...kanske inte håller med varandra men förstår.

(D6)

Upplevelsen av en annan lärar-elevrelation än den de mött i tidigare utbildningsformer beskrivs av många av deltagarna:

Jag tycker att de bryr sig mycket...förut har det varit typ i gymnasiet att lärarna bara brytt sig om sitt ämne...här tycker jag att de bryr sig om mycket mer [...] De är också mer personliga här på folkhögskolan och då tycker jag att blir det lättare. Det känns bättre då.

(D18)

Att lärarna förstår dem innebär också att de kan förklara på ett sätt så att deltagarna förstår:

Det är väldigt kunniga lärare...studierna är anpassade efter diagnoser [...] Väldigt trevliga lärare och de är förstående för om jag till exempel inte förstår någonting så kan dom förklara på ett sätt som gör så att man förstår.

(D2)

Individanpassad undervisning med struktur och förutsägbarhet

Undervisningen upplevs anpassad efter deltagarnas behov och förutsättningar. De flesta har anpassade studiescheman där de läser ett fåtal ämnen i taget och där de får möjlighet att avsluta en uppgift innan de påbörjar en ny. Mest framträdande är att en mycket tydlig struktur, med avgränsade och tydligt formulerade uppgifter, är viktig för deltagarna för att det ska fungera för dem i deras studier:

När jag gick i vanlig skola kunde jag ibland ha svårt att komma igång med uppgifter...men här så tycker jag instruktionerna är tydliga...att jag förstår uppgiften direkt.

(D4)

När det fungerar bäst för mig...det är när... "det är det här vi ska göra"...alltså att det är en tydlig uppgift och det är tydligt upplagt vad uppgiften är och hur mycket. Jag gillar inte att få typ nedräkningstidsgräns...för det stressar upp mig. Jag vill ha ett tydligt slut. [...] Det känns som ett väldigt tydligt upplägg och det är väldigt positivt för mig.

(D5)

En annan tydlig struktur i undervisningen som är viktig för många av deltagarna är vid diskussioner. Här får alla komma till tals i tur och ordning och deltagarna vet när det är deras tur och kan förbereda sig på detta:

Jag känner mig bekväm med att man tar turordning...det är lärarna ganska bra på...så alla kan säga vad de tycker och tänker liksom. Jag har ju alltid haft lite svårt att vara den som får fram mina åsikter.

(D7)

Förutsägbarhet är mycket viktigt för de flesta av deltagarna. Att få veta innan exakt vad som ska hända under en lektion, under hela skoldagen och under veckan innebär minskad stress och oro för oförutsedda händelser:

På måndagar första timmen då förklarar de vad som händer under veckan och vad man ska tänka på...ibland så finns det aktiviteter efter skolan som de påpekar [...] Det är ganska skönt att veta vad som händer under veckan...ganska skönt att veta att det kommer hända. Om vi inte hade veckoplanering då hade man blivit ganska stressad. Det är ganska skönt att ha en veckoplanering istället för att bli chockerad varje gång... oj nu händer det någonting nytt idag...oj nu igen och nu en gång till. Då blir man stressad på grund av det [...] och varje lektion som vi har här så lägger de upp hur det kommer se ut under lektionen [...] det är väldigt bra tycker jag. Sen efter två timmar då kommer maten. Man får också reda på matlistan...vad det är för mat. Då vet man lite...ah men jag kan kaka den här maten idag. Sen så kan man börja fokusera på att äta kvällsmaten.

(D16)

Personlig utveckling centralt

Framträdande i intervjuerna är att vistelsen på folkhögskolan har bidragit till en personlig utveckling med stärkt självförtroende och bättre självkänedom. Deltagarna berättar om hur detta har påverkat dem positivt:

Min sociala förmåga har förbättrats jättemycket sen jag började...ett exempel är väl att mitt datorspelade har sjunkit ganska rejält. Innan jag började här var jag väldigt tillbakadragen...pratade inte med andra jämnåriga förutom med folk på nätet. Nu är jag mycket mer social och pratar.

(D13)

Det har betytt väldigt mycket...har lärt känna mig själv på ett sätt som jag inte kunnat tidigare.

(D2)

När jag kom hit...det var på ett helt annat sätt. Det här är mitt tredje år nu och jag känner att jag vuxit som människa...det går mycket bättre nu.

(D18)

Praktik och kontakter med arbetsliv och omgivande samhälle

Deltagarnas upplevelser av hur folkhögskolan arbetar med att förbereda dem för arbetslivet och omgivande samhälle varierar. Dels för att de går på olika utbildningar med olika mål och inriktningar och dels för att de är olika motiverade för att vistas utanför folkhögskolans trygga miljö. Så här berättar två av deltagarna om hur de tränar på att fungera ute i samhället:

Vi åker ut på utflykter tillsammans till olika ställen och syftet med det tror jag är för att man ska bli mer social...alltså kunna komma ut bland folk och ändå känna att man är trygg. Sen får man åka och bowla och simma och då är man bland folk.

(D11)

En gång i veckan så brukar vi göra studiebesök på olika företag.

(D18)

Flera av deltagarna berättar om hur de tillsammans förbereder sig för arbetslivet i kurser på folkhögskolan.

*Det hjälper oss ut i arbetslivet...för jag har svårt att komma in i arbetslivet
[...] De hjälper till...vi praktiserar och vi pratar om typ arbeten och hur det
är att jobba.*

(D1)

*Vi lär oss om vad asperger innebär och förbereder oss inför arbetslivet.
Trots att jag antagligen inte kommer arbeta riktigt på ett antal år.*

(D3)

Några berättar om att de förbereder sig för praktik som ska ske under utbildningen:

*Vi ska få en praktik i fem veckor. Och då får man vara med och hitta nåt som
man själv vill jobba med. Jag kan få vara på ett ställe där jag får jobba med
människor. [...] Och det känns bra för man är förberedd och inte bara
kastas ut och man kan få handledning i början.*

(D4)

*Vi kommer ha fem veckor praktik på våren. Vi kommer bland annat träna på
arbetsintervjuer så vi blir vana vid vad för sorts frågor som ställs och vi
kommer göra CV och allt möjligt för att göra oss redo för att ta ett arbete.*

(D5)

3.3 Deltagarnas erfarenheter från tidigare skolgång och arbete.

I intervjuerna framträder att ungefär hälften av deltagarna har haft en problematisk skolgång. Cirka två tredjedelar av deltagarna uppger att de har klarat kunskapskraven i grundskolan och blivit behöriga för nationella program. Hälften av deltagarna uppger att de fick bra stöd i grundskolan. Ungefär lika många uppger att de fick bra stöd på gymnasiet och cirka en tredjedel uppger att de gick ut gymnasiet med fullständiga betyg. Fyra av deltagarna började på universitetet efter gymnasiet, men alla fyra avbröt sina studier innan de kom till folkhögskolan. Hälften av deltagarna uppger att de har varit socialt utsatta av sina klasskamrater under sin tidigare skolgång, åtta av dessa uppger att de kontinuerligt varit utsatta för mobbning.

Deltagarna har mycket bristande arbetslivserfarenhet. Till exempel är det bara ett fåtal av deltagarna som har haft arbete längre än tre månader. Ungefär hälften av deltagarna har haft sommarjobb och/eller ströjobb kortare än tre månader. Att fungera på en arbetsplats eller att gå på universitetet framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskolan eller på gymnasiet. En rimlig förklaring som diskuteras i diskussionskapitlet är att stödfunktioner i arbetslivet och vid universitet inte arrangeras i samma utsträckning som i grundskolan och på gymnasiet.

3.4 Hur ser deltagarna på framtiden?

De flesta av deltagarna beskriver en mycket oviss framtidsbild med få visioner om vare sig någon lämplig utbildning eller något specifikt arbete de önskade att ägna sig åt. De vet inte vad de vill göra efter folkhögskolan och har ofta dåligt självförtroende angående vad de skulle kunna klara i arbetslivet. Ytterst få av deltagarna hade en klar bild av vad de ville göra med sina liv efter folkhögskolan. I den mån det fanns tydligare framtidsbilder, uppbars dessa främst av deltagarna som gick de yrkesinriktade folkhögskolelinjerna. Som tidigare nämnts har dessa deltagare kommit en bit längre i deras process mot att fundera ut möjliga och önskvärda framtidsscenario.

4 Diskussion och slutsatser

Unga vuxna med högfungerande autism har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden (Larsson Abbad 2007, Hendricks 2010, Krieger m.fl. 2012, Roy m.fl. 2015) och situationen har förvärrats under de senaste åren i takt med en ökad effektivisering inom arbetslivet (Ahrne m.fl. 2013). Vår bedömning efter att ha intervjuat sammanlagt 35 unga vuxna med högfungerande autism på folkhögskolor och på en anpassad IT-utbildning, är att det krävs en ökad flexibilitet och olika former av anpassningar på arbetsplatser för att dessa medmänniskor ska kunna fungera i arbetslivet. Tidigare arbetslivserfarenheter bland de personer vi har intervjuat är mycket liten. Endast ett fåtal individer har haft en anställning som varat mer än tre månader. Ungefär hälften har haft sommarjobb och/eller ströjobb under kortare perioder. Cirka hälften av personerna har aldrig haft ett arbete eller har fått avbryta det redan efter ett par dagars anställning. Att klara av ett arbete eller att gå på universitetet/högskola framträder som betydligt svårare än att fungera i grundskola, gymnasium eller på folkhögskolan. En rimlig förklaring är att stödfunktioner i arbetslivet och vid universitet inte arrangeras i samma utsträckning som i grundskolan, på gymnasiet och framförallt på folkhögskolan. En av våra slutsatser är att för en stor andel av målgruppen krävs det relativt stora anpassningar för att de ska klara av en reguljär anställning. Många känner oro för nya och oväntade situationer, de är lättstressade och kan inte hantera osäkerhet, för höga förväntningar och arbetsuppgifter som ställer krav på flexibilitet och egna initiativ. Många har också svårt med dygnsrytmen och att ta sig upp på morgonen själva. Vår samlade bedömning är att cirka en fjärdedel skulle kunna klara av ett "vanligt" arbete med relativt små anpassningar, men för trefjärdedelar är det relativt stora anpassningar som måste göras för att det ska kunna fungera.

4.1 Vilka åtgärder krävs för att unga vuxna med högfungerande autism ska kunna etablera sig på arbetsmarknaden?

Medmänniskor med högfungerande autism är inte en homogen grupp och det finns därför inte ett facit eller en manual som går att följa för att det ska fungera för alla. De anpassningar som behöver göras för att det ska fungera på arbetsmarknaden måste vara individanpassade. Det som är mest generellt i deltagarnas beskrivningar för att det ska fungera för dem är behovet av tydlighet, struktur, förutsägbarhet och att uppleva sig förstådda. Vanligt förekommande svårigheter som beskrivs, är att ta sig upp på morgonen, att bo själv och klara av hushållssysslorna, ett för högt arbetstempo, oförutsägbarhet, otydliga instruktioner och arbetsuppgifter, att fungera socialt med arbetskamrater och att be om hjälp.

Anpassningar i arbetsmiljön

Arbetsförmågan hos individer med funktionsnedsättning kan definieras i termer av arbetsplatsers förmåga att anpassa arbetsmiljön, vilket inkluderar målmedvetna satsningar på att förbättra den sociala arbetsmiljön. Vid sidan av formell behörighet (korrekt utbildning, önskvärd erfarenhet etcetera) utgör även intrapersonella aspekter såsom självkänsla och självförtroende en betydelsefull del av anställningsbarheten.

Respondenterna i våra studier har behov av att vistas i en miljö där de långsamt kan bygga upp tron på sig själva och sina kompetenser likt det som förespråkas genom Supported Employment (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Utan denna möjlighet riskerar de att återigen misslyckas med att få eller behålla ett jobb och hamnar ofta i utanförskap. Egna arbetsplatser där de kan arbeta ostört framträder också som en av de viktigaste anpassningarna. De uppger svårigheter med att koncentrera sig om det finns en massa störningsmoment i omgivningen och har behov av att själva kunna välja när de vill ha kontakt med omgivningen eller inte. Egna arbetsrum eller möjlighet att avskärma sig med flyttbara skärmar rekommenderas.

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet

Struktur, tydlighet och förutsägbarhet i arbetsuppgifterna är avgörande för dessa arbetstagare, att veta exakt vad det är som ska utföras och varför. Att ha överblick över flera olika arbetsuppgifter samtidigt är ett krav som ofta skapar problem och en stress som kan innebära att personen avviker. Önskvärt är att någon fördelar en arbetsuppgift i taget som de kan fokusera på och arbeta med tills uppgiften är slutförd, innan de får en ny uppgift.

En arbetsledare/mentor som ser och förstår individen

När det har fungerat i skolgång för dessa personer beskrivs alltid relationella aspekter kopplade till speciella personer som avgörande. Det är personer som har sett dem, förstått dem och gjort anpassningar efter deras behov. Dessa personer är oftast klassföreståndare, ämneslärare, personliga assistenter, mentorer, specialpedagoger eller socialpedagoger. De anpassningar som genomförts har ibland skett i ordinarie undervisning, ibland genom specialpedagogiska arrangemang i mindre grupper, eller genom möjlighet att arbeta själv under delar av skoldagen. Personer med ett vidgat relationellt ansvar som dagligen ser, bekräftar och förstår individens behov saknas ofta på arbetsplatser. Vi förespråkar därför att arbetsplatser har speciella mentorer som ansvarar för mottagandet och inskolningen av arbetstagare med högfungerande autism. Mentorerna bör då ha kunskap om vad det innebär att ha högfungerande autism och kunna ge den struktur, tydlighet och förutsägbarhet som behövs under den första tiden på arbetsplatsen. Supported Employment förespråkar stöd utan tidsbegränsning då det kan vara svårt att på förhand exakt veta vilket och hur mycket stöd en individ behöver (Marshall et al., 2014; Wehman et al., 1991). Detta behöver inte innebära en mängd extra arbete eftersom de flesta av dessa personer vill vara ifred en stor del av tiden, men de vill samtidigt inte vara ensamma. Det kan röra sig om en något mer detaljerad och omfattande introduktion jämfört med övriga nyanställda helt enkelt. En tillgänglig mentor eller arbetsledare som finns vid behov och som är lyhörd och uppmärksam på vad individen gör, kan vara avgörande för att det ska fungera.

Anpassade anställningar

Vi bedömer att cirka tre fjärdedelar av dem vi har intervjuat befinner sig långt ifrån att klara ett heltidsarbete på den reguljära arbetsmarknaden. Många i denna grupp har aldrig haft ett arbete eller har slutat efter några dagar. Många i denna grupp är lättstressade och får panik när de inte kan förutsäga vad som ska hända eller när arbetstempot är för högt. Här krävs stora anpassningar i form av arbeten som inte kräver så hög effektivitet, anpassade arbetstider och kortare arbetsdagar. Här är vår bedömning att stat, landsting kommuner och frivilligorganisationer måste skapa fler anställningar med mindre krav på tempo och effektivitet än vad näringslivet ofta har. Förhoppningsvis fortsätter intresset för Corporate Social Responsibility (CSR), socialt företagande, socialt entreprenörskap och samhällsentreprenörskap (Nordisk Ministerråd 2015) att öka som ett svar på dessa behov.

Hjälp med att ta sig ut på arbetsmarknaden

Få av de unga vuxna med högfungerande autism som ingår i våra studier klarar av, oavsett formell kompetens, att marknadsföra sig själva ute på arbetsmarknaden. De behöver hjälp med att etablera nya kontakter, att söka jobb, skriva CV och att få visa vad de faktiskt kan. Relativt många behöver också någon som följer med dem och stöttar dem på vägen ut i arbetslivet. Vid IT-utbildningen erbjöds praktik och denna hade föregåtts av tät kontakt mellan utbildningsanordnaren och praktikplatsen för att möjliggöra en så bra tid som möjligt för praktikanterna. Därigenom erbjöds det bra möjligheter för praktikanterna att kunna visa upp sina kompetenser och för fem av praktikanterna ledde det sedan fram till anställning.

Övriga stödfunktioner som måste fungera

En mer övergripande insikt om andra stödsystem som måste fungera behövs också. Exempel på detta är boendestöd, hjälp med att komma upp på morgonen, hjälp med att sköta den personliga hygien, tillgång till psykolog och arbetsterapeut med mera. Men en väl fungerande arbetsplats med rätt anpassningar och som utgör ett meningsfullt socialt sammanhang, kan också ha stora rehabiliterande och/eller habiliterande effekter (Hugo & Hedegaard, 2017).

Folkhögskolan bör erbjuda mer möjligheter till praktik på arbetsplatser

Folkhögskolan erbjuder en mycket bra miljö för unga vuxna med högfungerande autism. 19 av 21 deltagare beskriver mötet med folkhögskolan som enbart positivt. Framförallt beskrivs folkhögskolan av deltagarna som en socialt trygg miljö med meningsfulla och tillitsfulla sociala relationer och tillgång till de stödfunktioner som behövs. Flera av de intervjuade beskriver mötet med folkhögskolan som en vändpunkt i deras liv. Att bo på folkhögskolan är för en del ett minst lika viktigt lärande som själva studierna. Alla deltagarna beskriver också att de är nöjda med undervisningen som har en tydlig struktur och där utbildningen är anpassad efter deras behov. De upplever sig också sedda, bekräftade och förstådda av sina lärare och av annan personal. Att det fungerar för dem på folkhögskolan behöver dock inte innebära att det sedan fungerar i arbetslivet. Vi har sett flera exempel på institutionalisering, deltagare som fungerar utmärkt på folkhögskolan och som är kvar där i tre, fyra, fem och sex år. Flera av dessa deltagare är väldigt oroliga för att lämna denna omhändertagande och förutsägbara miljö. Här tror vi

det är viktigt att öka möjligheterna till kontakter med omgivande samhälle och erbjuda mer praktik under utbildningen. Vi har sett goda exempel på när praktik erbjuds (på IT-utbildningen men även enskilda exempel på folkhögskolan?) och även utvecklade samarbeten med olika frivilligorganisationer. Vi har också mött deltagare som varit länge på folkhögskolan utan att knappt ha vistats i det omgivande samhället, detta är samtidigt inte enkelt eftersom många av deltagarna inte själva vill lämna tryggheten. Många av dem behöver dessutom en ganska lång omställningstid på folkhögskolan för att återfå en tilltro till den egna förmågan, öka sitt självförtroende och få uppleva att de kan lyckas i sina studier. Utan denna personliga utveckling är risken för nya misslyckanden i arbetslivet stor.

4.2 Fast eller dynamisk kompetens?

Framträdande i vår delstudie är att anpassningar i utbildning och på arbetsplatser är en förutsättning för att personer med högfungerande autism ska kunna fungera. Om det är dessa anpassningar och det stöd dessa individer behöver som skrämmer bort potentiella arbetsgivare är svårt att sia om. Det sker ofta en gradvis ökning av kraven ju längre tid en person tillbringar på en arbetsplats. Med andra ord tycks det finnas en idé om att det inte är en fullärd person som anställts, utan dennes kompetens ges tid och utrymme att utvecklas allteftersom. Ett av huvudresultaten i våra studier är att det sker ett socialt lärande under bra anpassade utbildningsformer som deltagare och studenter själva uttrycker som ökad förmåga att känna empati, att fungera bättre socialt med andra och att våga prata inför en grupp. De borde rimligtvis kunna utvecklas och lära sig på ett liknande sätt på arbetsplatser som utmärks av ett förstående och tillåtande klimat.

Studiens resultat pekar alltså på att personer med högfungerande autism genom anpassning av arbetet kan bli produktiva medarbetare, samtidigt som arbetsgivare gör en viktig social insats.

Referenser

- Adolfsson, Margareta & Simmeborn Fleischer, Ann. (2015). Applying the ICF to identify requirements for students with Asperger syndrome in higher education. *Developmental Neurorehabilitation*, 18(3), 190–202.
- Ahrne, Göran, Roman, Christine & Franzén, Mats. (2013). *Det sociala landskapet: en sociologisk beskrivning av Sverige från 1950-talet till början av 2000-talet*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Andersson, Torbjörn. (2006). *Asperger syndrom och liknande autismtillstånd hos vuxna: en grundbok*. Göteborg: Ander utbildning och förlag.
- Andersson, Torbjörn. (2008). *Asperger, ADHD och arbete*. Göteborg: Andet utbildning och förlag.
- Assarson, Inger. (2012). Bildbar – men inte anställningsbar. *Bildning för alla! En pedagogisk utmaning*. Thomas Barow & Daniel Östlund (red.). Kristianstad: Högskolan Kristianstad.
- Attwood Tony. (2008). *Den kompletta guiden till Aspergers syndrom*. Lund: Studentlitteratur.
- Barnhill, Gena P. (2007). Outcomes in Adults with Asperger Syndrome. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 22, 116 - 126.
- Bengs, Anna-Karin, Borg, Gunilla & Liljeholm, Ulrika. (2013). *Studieinriktad rehabilitering - Supported Education ur tre perspektiv*. Stockholm: FoU-Södertörn.
- Bergmo Prvulovic, Ingela. (2015). *Social Representations of Career and Career Guidance in the Changing World of Working Life*. Jönköping: Jönköping University.
- Bond, Gary R., Drake, Robert E., & Campbell, Kikuko. (2016). Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults. *Early Intervention in Psychiatry*, 10(4):300–307.
- Drake, Robert E., Bond, Gary R. & Becker, Deborah R. (2012). *Individual Placement and Support: An Evidence-Based Approach to Supported Employment*. New York: Oxford University Press.
- Ericsson, Björn. (2010). *Att leda en frisk och framgångsrik organisation*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Giarelli, Ellen & Fisher, Kathleen. (2013). Transition to community by adolescents with Asperger syndrome: Staying afloat in a sea change. *Disability and Health Journal*, 6(3), 227-235.
- Halkier, B. (2010). *Fokusgrupper*. Stockholm: Liber.
- Hedegaard, Joel & Hugo, Martin. (2017). Social dimensions of learning - The experience of young adult students with Asperger syndrome at a supported IT education. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 256-268.
- Heffernan, John & Pilkington, Paul. (2011). Supported employment for persons with mental illness: systematic review of the effectiveness of individual placement and support in the UK. *Journal of Mental Health* (Abingdon, England), 20(4), 368-380.
- Hendricks, Dawn. (2010). Employment and adults with autism spectrum disorder: Challenges and strategies for success. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 32(2), 125–134.
- Hoffmann, Holger, Jäckel, Dorothea, Glauser, Sybille, Mueser, Kim T. & Kupper, Zeno. (2014). Long-Term Effectiveness of Supported Employment: 5-Year Follow-Up of a Randomized Controlled Trial. *The American Journal of Psychiatry*. 171(11), 1183-1190.
- Hugo, Martin & Hedegaard, Joel. (2017). Education as habilitation: Empirical examples from an adjusted education in Sweden for students with high-functioning autism. *Andragogic Perspectives*, 23(3), 71–87.
- Jansson, Li. (2010). *Handikappolitiken – en björntjänst i all välmening. Hur fel fokus i sysselsättningspolitiken minskar tillgängligheten till arbetsmarknaden*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.

- Kidd, Sean A., Kaur Bajwa, Jaswant, McKenzie, Kwame, Ganguli, Rohan & Khamneh, Bahar Haji. (2012). Cognitive remediation for individuals with psychosis in a supported education setting: a pilot study. *Rehabilitation Research and Practice*, 2012, 715176–715176.
- Kidd, Sean A., Kaur, Jaswant, Virdee, Gursharan, George, Tony P., McKenzie, Kwame & Herman, Yarissa. (2014). Cognitive remediation for individuals with psychosis in a supported education setting: a randomized controlled trial. *Schizophrenia Research*, 157(1–3), 90–98.
- Krieger, Beate, Kinébanian, Astrid, Prodinger, Birgit & Heigl, Franziska. (2012). Becoming a member of the work force: perceptions of adults with Asperger Syndrome. *Work (Reading, Mass.)*, 43(2), 141–157.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson Abbad, Gunvor. (2007). "Aspergern, det är jag" - En intervjustudie om att leva med Asperger Syndrom. Linköping: Linköpings Universitet: Institutionen för beteendevetenskap och lärande.
- Manthey, Trevor J., Goscha, Rick & Rapp, Charlie. (2014). Barriers to Supported Education Implementation: Implications for Administrators and Policy Makers. *Administration and Policy in Mental Health*. 42(3), 245-251.
- Marshall, Tina, Goldberg, Richard W., Braude, Lisa, Dougherty, Richard H., Daniels, Allen S., Ghose, Sushmita Shoma, Preethy, George & Delphin-Rittmon, Miriam E. (2014). Supported employment: assessing the evidence. *Psychiatric Services (Washington, D.C.)*, 65(1), 16-23.
- Mueser, Kim T., Campbell, Kikuko & Drake, Robert E. (2011). The Effectiveness of Supported Employment in People with Dual Disorders. *Journal of Dual Diagnosis*, 7(1–2), 90–102.
- Myndigheten för delaktighet. (2014). *Hur är läget 2014? Uppföljning av funktionshinderspolitiken*. Stockholm: Myndigheten för delaktighet.
- Nordisk Ministerråd. (2015). *Socialt entreprenörskap og sosial innovasjon. Kartlegging av innsatser for socialt entreprenørskap og sosial innovasjon i Norden*. Köpenhamn: Nordisk Minsterråd.
- Nygren, Ulla, Markström, Urban, Bernspång, Birgitta, Svensson, Bengt, Hansson, Lars & Sandlund, Mikael. (2013). Predictors of vocational outcomes using individual placement and support for people with mental illness. *Work (Reading, Mass.)*, 45(1), 31–39.
- Roy, Mandy, Prox-Vagedes, Vanessa, Ohlmeier, Martin D. & Dillo, Wolfgang. (2015). Beyond childhood: Psychiatric comorbidities and social background of adults with Asperger syndrome. *Psychiatria Danubina*, 27(1), 50–59.
- Simmeborn Fleischer, Ann. (2012). Support to students with Asperger syndrome in higher education - the perspectives of three relatives and three coordinators. *International Journal of Rehabilitation Research*, 35(1), 54–61.
- Socialdepartementet. (2011). *En strategi för genomförande av funktionshinderspolitiken 2011–2016*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Statistiska Centralbyrån. (2017). *Unga utanför? Så har det gått på arbetsmarknaden för 90-talister utan fullföljd gymnasieutbildning*. Örebro: Statistiska Centralbyrån.
- Stoneman, Jackie & Lysaght, Rosemary. (2010). Supported education: a means for enhancing employability for adults with mental illness. *Work (Reading, Mass.)*, 36(2), 257–259.
- Unger, Karen V. (1989). Psychiatric Rehabilitation Through Education: Rethinking the Context. In Marianne D. Farkas & William A. Anthony (Eds), *The Johns Hopkins series in contemporary medicine and public health. Psychiatric Rehabilitation Programs: Putting Theory into Practice* (p. 132–161). Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Unger, Karen V., Anthony, William A., Sciarappa, Kenneth & Rogers, Sally E. (1991). A Supported Education Program for Young Adults with Long-term

Mental Illness. *Hospital and Community Psychiatry* 42(8), 838–842.

Wibeck, Victoria. (2010).

Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod. Lund: Studentlitteratur.

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2018

ISSN 1651-2855 ISBN 978-91-88455-84-0

projektledare **Ulrika Hektor**

text **Joel Hedegaard & Martin Hugo**

grafisk form **Christián Serrano**

distribution **MUCF, Box 17801, 118 94 Stockholm**

webbplats **www.mucf.se**

tfn **08-566 219 00**

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Vi tar fram kunskap om ungas levnadsvillkor och om det civila samhällets förutsättningar. Vi ger stöd till föreningsliv, kommuner och internationellt samarbete.

mucf | Myndigheten för ungdoms-
.se | och civilsamhällesfrågor